

Tore Linné Eriksen

Afrika: Fra de første mennesker til i dag

Cappelen Damm, 2019, ISBN 9788202566326

Jonas Fossli Gjersø

I sitt verk «Afrika: Fra de første mennesker til i dag» byr Tore Linné Eriksen leserne på en mesterlig gjennomgang av Afrikas historie. Man kan ikke akkurat anklage forfatteren for å ha beskjedne ambisjoner når tidsrammen er på hele 3,2 millioner år og subjektet en verdensdel med 1,3 milliarder innbyggere spredt over 55 stater. Afrika som geografisk enhet er altså avgrensningen som binder narrativet sammen, og forfatteren gjør et poeng av å bevare kontinentets integritet. Nord-Afrika er ikke skilt ut som et slags vedheng til Europa eller Midtøsten, og oldtidens Egypt blir naturligvis tillagt det afrikanske kontinent i samme grad som middelalderens Maliriket eller 1800-tallets Buganda. Med et så stort lerret er det unødvendig å påpeke at man risikerer både å gå seg vill i empiriske detaljer og i overfladiske analyser, men forfatteren presterer å bevare en forbillig balanse mellom disse hensynene gjennom bokens 390 sider. «Afrika: Fra de første mennesker til i dag» må først og fremst forstås som et bidrag til sjangeren globalhistorie, der det afrikanske kontinent plasseres i sentrum istedenfor, som ofte ellers, i en slags global periferi.

På tross av bokens europeiske opphav er den i all hovedsak afrosentrisk i perspektiv og løfter frem marginaliserte eller oversette grupper, da særlig kvinners sentrale rolle gjennom kontinentets historie. Forfatteren gir mange eksempler på dette – fra 1600-tallets dronning Njinga i dagens Angola til den sørgelige historien om Sarah Baartman fra Kappkolonien. Anekdotene fungerer som ankere i teksten og illustrerer effektivt epoker, ideologier og utviklingstrekk, være seg afrikansk motstandskamp mot portugisisk kolonialisme eller europeisk «vitenskapelig» rasisme og kvinneundertrykkelse. Om boken ikke er eurosentrisk i en tradisjonell forstand, det vil si med sitt analytiske tyngdepunkt og perspektiv situert hos de europeiske stormakter, er den tydelig tilsiktet et norsk publikum. Dette er en annen særegenhet ved boken som gjør at den skiller seg fra standardverk som John Iliffes «Africans: The History of a Continent» (2007), nemlig hvordan den også belyser norske forbindelser, episoder der Norges historie tangerer den afrikanske.

Det kronologiske utgangspunktet i «Afrika: Fra de første mennesker til i dag» er intet mindre enn menneskehetens begynnelse i Rift dalen, og forfatteren gir en konsis innføring i hvordan vår art er et produkt av Afrikas evolusjonære krefter. Disse naturlige faktorene – klima, geografi og patogener – er viktige bestanddeler i en materiell forklaringsmodell som

boken gjennomgående benytter seg av for å belyse kontinentets sosioøkonomiske utvikling. Videre illustrerer forfatteren hvordan Afrika og afrikanske aktører – langt fra å være svøpt inn i et mørke før europeernes ankomst, som Hugh Trevor-Roper berømt antydte – var tett integrert i verdens økonomiske, kulturelle og politiske nettverk. Snarere enn å isolere forbandt Middelhavet, Indiahavet og Atlanterhavet afrikanske samfunn og sivilisasjoner med omverdenen, på samme måte som Sahara-ørkenen og elver som Niger og Nilen muliggjorde utvekslinger internt.

Boken er tematisk og kronologisk sett tredelt. De første kapitlene fokuserer på menneskehetens begynnelse, de afrikanske rikenes vekst og fall samt islams inntreden, mens den andre gruppen kapitler omfatter Afrikas absorpsjon inn i det atlantiske systemet med slavehandelens grusomheter og den europeiske imperialismens inntog. De siste og avsluttende kapitlene tar for seg avkoloniseringen og de nye afrikanske statenes utvikling siden de oppnådde sin selvstendighet i løpet av det forrige århundrets andre halvdel. Det er de siste kapitlene som også utgjør den mest finkornede analysen og bringer leseren helt frem til 2019.

Et lite savn er en større nyansering av de europeiske kolonimaktens motiver under kappløpet. Man kunne eksempelvis ha trukket frem den store innflytelsen abolisjonist- og misjonslobbyen utøvde som pådrivere for britisk og tysk ekspansjonspolitik i Øst-Afrika, og ikke minst som forklaring på hvordan den belgiske kong Leopold II fikk internasjonal aksept for sitt påståtte humanitære koloniprojekt i Kongo. Dermed kunne man også ha trukket en skarpere linje fra den europeiske «høy imperialismen» til det postkoloniale bistandsforholdet, noe forfatteren påpeker at bærer et nykolonialistisk preg.

En annen mindre innvending er at forfatteren kunne ha stilt seg noe mer kritisk til postkoloniale afrikanske aktører. Selv om den store majoriteten av skyld for kontinentets relative underutvikling må og skal legges ved koloniherrernes føtter, må noe også tilegnes individer som eksempelvis kongolesiske Mobuto Sese Seko, som gjorde lite for å reformere det «extractive-coercive» kolonialistiske statsapparatet han arvet fra belgierne og heller videreførte det for egen vinning. Forfatteren understreker altså med rette hvordan afrikanske stater har vært betydelig farget av koloniale strukturer og etterkrigstidens bipolare verdensorden, men kunne i noe større grad også ha belyst afrikanske aktørers egne historiske agens. Uavhengig av disse svært små innvendingene har Linné Eriksen med «Afrika: Fra de første mennesker til i dag» levert et ytterst solid historiefaglig håndverk som er sikret en sentral plass hos enhver med interesse for Afrikas og, ikke minst, menneskehetens historie og utvikling.